

C. Vrcholný středověk (11. – 13. století)

1. Přírodní a společenská charakteristika vrcholného středověku v Evropě

Jestliže středověk zahrnuje zhruba tisíciletou epochu (5. – 15. století), pak v Evropě se z celé první poloviny této doby (tedy z raného středověku) mnoho viditelných pozůstatků nedochovalo. K pronikavé změně tu ovšem dochází **kolem r. 1000**: zkvalitňují se **způsoby zemědělského hospodaření**, roste **počet obyvatel**, dochází k důkladnější a efektivnější **organizaci společnosti**; prudce se zvyšuje **množství lidských sídel** a v nich přibývají **kamenné stavby**, jež přetrvávají celé věky a jimž se můžeme obdivovat i my. Nastala éra **vrcholného středověku**, jejíž nejnápadnější rysy známe už od dětství: je to totiž také **doba rytířů a hradů**.

Tento vývoj má samozřejmě spojitost s proměnami **klimatu**. Jak jsme již uvedli např. v souvislosti s vikingskými osidlovacími výpravami na sever (viz V.B.11.), období let zhruba **950 – 1250** bylo vyplněno – především na severní polokouli – teplým **středověkým klimatickým optimem**. Horní hranice lesa v Alpách se tehdy vyšplhala nad 2000 m n. m., severní hranice pěstování vinné révy se posunula z jihu na Britské ostrovy.

Teplejší klima patřilo mezi faktory, které v Evropě podnítily **výrazný početní růst obyvatel**: oblasti se starším osídlením začaly pociťovat populační přetlak, a tak byla zahájena **středověká kolonizace**, tedy záměrné osidlování dosud neobdělávané, ale potenciálně využitelné půdy. Na rozdíl od kolonizace starověké, kdy nové osady vznikaly na nejdostupnějších místech – zpravidla na příhodném mořském břehu –, středověká kolonizace směřuje do **krajin obtížně přístupných**, vyznačujících se hlubokými **lesy**, rozsáhlými **mokřady** apod. Jedná se o oblasti **vrchovin a hor**, o území u **jezer či meandrujících řek** nebo o **pusté části mořského pobřeží**.

Středověká kolonizace byla **vesnická** (chronologicky poněkud starší) a **městská**. Vrcholný středověk přináší – poprvé od zániku antického Římského impéria – **časté zakládání měst**. Ve vrcholném středověku vzniká **základ dnešní sítě sídel a dálkových cest v Evropě**.

V **Čechách** kolem r. 1200 souvislé **osídlení** dosáhlo **nadmořské výšky 500 – 600 m** a poprvé v historii svým rozsahem **překročilo polovinu celkové rozlohy země** (zaujímal asi 56 %).

České vnitrozemské, relativně prostupné **lesy** byly **převážně listnaté**, se široce zastoupeným dubem, jež doplňovaly habr, lípa aj.; ve vyšších polohách mezi listnáči dominoval buk. Husté, divoké lesy, v nichž vedle buku aj. měly značný podíl jehličnany (jedle, smrk), se označovaly jako **hvozdy** a rozkládaly se **především v pohraničních pohořích**. Státní **hranice** zde ještě nebyla pevně stanovena: byla chápána jako **územní** (plošná, pásmová) a ideální hraniční linie vedla prostě někde středem lesa.

Zřícenina českého hradu Přimda (z 12. století) nad dnešním hraničním přechodem Rozvadov stále připomíná osidlovací úsilí vrcholného středověku.

I pro **podobu vesnic** znamenal vrcholný středověk zásadní změnu. Zatímco v raném středověku se zemědělské osady přemísťovaly v kruhu v závislosti na obnovování úrodnosti půdy (viz V.B.14.a.), ve vrcholném středověku **se vesnice stabilizovaly** a vytvořily si alespoň ve svém jádru **pravidelný půdorys**.

Mizejí hradiště a **hlavními středisky** územní správy a vojenské obrany **se stávají hrady** – důkladně opevněná kamenná sídla.

